

32. Устав інструкторської школи Главного управління Землеустроювання и Земледелія. Проект // Роменський філіал Державного архіву Сумської області. Ф. 961, оп. 1, од. зб. 194, арк. 14–17.
33. Федорова Ніна. Три школи / Ніна Федорова // Україна : Наука і культура. К. : Товариство «Знання» України, 1993. Вип. 26–27. С. 337–352.
34. Ханко Віталій. Музейна збірка кераміки Миргородського державного керамічного технікуму ім. М. В. Гоголя / Віталій Ханко, Наталія Беркута // Миргородський керамічний технікум: історія, діячі, навчальний процес : матеріали ювілейної наукової конференції / за редакцією Віталія Ханка. Миргород : [б. в.], 1996. С. 9–14.
35. Яців Роман. Полтавський внесок у панораму мистецьких явищ 1920-30-х років: три приклади / Роман Яців // Миргородський керамічний технікум: історія, діячі, навчальний процес : матеріали ювілейної наукової конференції / за редакцією Віталія Ханка. Миргород, 1996. С. 39–43.

УДК 37.091.33:069

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У МУЗЕЯХ ПРИ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ПОЛТАВЩИНИ

**Юлія Ярошенко
(м. Полтава)**

У статті охарактеризовано діяльність музеїв при закладах освіти Полтавської області, спрямовану на пропаганду історико-культурної спадщини, формування національної свідомості, патріотичне виховання учнівської молоді. Розкрито особливості краєзнавчої роботи музеїв різних профілів. Наведено приклади виховних заходів, які проводилися на базі музеїв, виділено найбільш поширені форми і технології краєзнавчої та виховної діяльності. Уточнено та конкретизовано наявну в літературі інформацію щодо реалізації виховного потенціалу музеїв при закладах освіти.

Ключові слова: музеї при закладах освіти, національно-патріотичне виховання, краєзнавство, учнівська молодь.

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасному етапові розвитку музеїв при закладах освіти притаманне виразне виховне спрямування. Як зазначає Л.А. Гайда, залученням учнівської молоді до пошуково-дослідницької та музейної роботи формується громадянське мислення, закладаються основи національної свідомості [1, с. 31]. Останнім часом посилилася увага до ролі музеїв при закладах освіти у національно-патріотичному вихованні. Листом Міністерства освіти і науки України № 1/9-255 від 22.05.2015 наголошено на необхідності переглянути підходи до діяльності музеїв історичного профілю закладів освіти та поширено відповідні методичні рекомендації. До значущості виховної діяльності музеїв привертають увагу і

рекомендації Всеукраїнського семінару-практикуму завідувачів відділів, методистів обласних та Київського міського центрів туризму і краєзнавства учнівської молоді, відповідальних за організацію музейної роботи в закладах освіти регіонів «Музеї військово-історичного профілю закладів освіти – важлива складова формування змісту громадянського виховання дітей та молоді» (Київ, лютий 2019 р.).

Питання відновлення національної пам'яті та перезавантаження краєзнавчо-пошукової діяльності розглядалися під час регіонального семінару-практикуму для педагогічних працівників Луганської, Полтавської та Харківської областей за темою «Історія України ХХ століття: виховний потенціал історичної правди», проведеного Українським державним центром національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді спільно з Українським інститутом національної пам'яті у вересні-жовтні 2019 р. у Харкові.

Ми популяризували на місцевому [2], загальнодержавному [3; 4] та міжнародному [5] рівнях кращі приклади виховної роботи музеїв при закладах освіти Полтавщини.

Однак у публікаціях останніх років спостерігається і скепсис щодо виховної ролі музеїв при закладах освіти. Зокрема, В.С. Серебрій пише про військово-історичні музеї: «...найчастіше самі діти у створенні таких музеїв участі не беруть... Створюється таке собі розкішне приміщення, у якому історично значущих предметів немає. Для дітей такі «музеї» відчиняють два-три рази, а решту часу це місце прийому поважних гостей і предмет гордості» [6, с. 3]. Таким чином, назріла потреба об'єктивно проаналізувати діяльність музеїв при закладах освіти у контексті суспільно-політичних реалій сьогодення.

Мета статті – охарактеризувати діяльність музеїв при закладах освіти Полтавщини, спрямовану на національно-патріотичне виховання. Виклад основного матеріалу. Наразі при закладах освіти Полтавщини діють 176 музеїв різних профілів, із них 22 мають звання «Зразковий музей». У закладах загальної середньої освіти – 168 музеїв, позашкільної освіти – 4, професійної (професійно-технічної) освіти – 3, дошкільної – 1. За профілями: історичні – 101, етнографічні – 40, краєзнавчі – 11, літературні (літературно-меморіальні) – 11, меморіальні – 7, художні та мистецькі – по 2, природничий та геологічний – по 1.

Аналіз діяльності музеїв при закладах освіти засвідчує, що вони є центрами виховної, навчальної, просвітницької роботи, ініціаторами різноманітних тематичних масових заходів. У тісному контакті з установами науки, культури, громадськими організаціями музеї при закладах освіти продовжують роботу з удосконалення експозицій на основі об'єктивності та історичної правди та відповідно до Законів

України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 рр.», «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», та враховуючи Методичні рекомендації щодо засад діяльності музеїв історичного профілю дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладів. За останні три роки відбулися істотні зміни у змісті екскурсій та у експозиціях музеїв історичного профілю.

Ураховуючи сучасні події в житті українського народу – громадянський подвиг учасників Революції гідності, вшанування пам'яті героїв Небесної сотні, патріотизм українських воїнів у боротьбі за незалежність та територіальну цілісність України від зазіхань агресора, музеї проводять значну роботу щодо реекспозиції історичних розділів, створюють нові експозиції, облаштовують тематичні стаціонарні та пересувні виставки, організовують зустрічі з борцями за незалежність країни тощо. Воїнами – учасниками ООС передані до музеїв прапори України з підписами бійців, фотографії, листи, подяки, особисті речі. У закладах освіти організовують благодійні акції на підтримку воїнів, збір коштів, продуктів тощо.

Осередком збереження пам'яті про героїчні звершення земляків є кімната Захисників Вітчизни у зразковому історико-краєзнавчому музеї при опорному закладі «Калайдинцівська загальноосвітня школа I-III ступенів імені Ф.Д. Рубцова Лубенської районної ради Полтавської області». Розділи кімнати розповідають про подвиги лубенців – ліквідаторів аварії на Чорнобильській АЕС, учасників антитерористичних операцій на територіях інших держав, учасників Революції Гідності та ООС на сході України. В експозиціях демонструються біографії хлопців, особисті речі, спогади рідних і друзів, фотоматеріали, картини, одяг бійців, фрагменти зброї, привезені зі Сходу України.

Заслугове на увагу нещодавно створена кімната слави в історико-краєзнавчому музеї при Піщанській загальноосвітній школі I-III ступенів імені Л.М. Дудки Решетилівської районної ради. В ній представлені розділи: «Революція Гідності 2013-2014 рр.», «Воїни ООС – наша гордість і сила», «Життя як спалах», «Соборна мати Україна – одна на всіх, як оберіг». У музеї зібрані унікальні речі, передані учасниками подій на Сході країни, зразки зброї, нагород, одягу тощо.

У лютому 2019 року відчинив двері для відвідувачів військово-історичний музей «Тризуб» при Жоржівській загальноосвітній школі I-III ступенів Шишацької селищної ради, який у січні 2020 року здобув перемогу серед музеїв військово-історичного профілю в обласному турі

Всеукраїнського конкурсу екскурсоводів музеїв закладів освіти «Край, в якому я живу».

Використані юними дослідниками активні форми пошукової діяльності – це екскурсії, краєзнавчі експедиції, туристські походи місцями бойової слави – дали змогу глибше дослідити героїчні і трагічні події Другої світової війни, доповнити рукописні і друковані Книги пам'яті сіл, міст, районів.

Зібрані у ході пошуку матеріали, документи, реліквії військового часу зайняли чільне місце в експозиціях музеїв, кімнат, залів бойової слави, використовуються під час різноманітних заходів. На основі цих матеріалів друкуються статті у місцевій пресі, готуються виступи на радіо.

Зразковий музей історії села та школи Човно-Федорівської загально-освітньої школи I-III ступенів Зіньківської районної ради є осередком культурно-просвітницької роботи не лише школи, а й села. Тож не дарма у 2016 році до пошуковців музею звернулися громадяни Німеччини – брат і сестра, Лієнхерд та Гізела Шпати – з проханням допомогти знайти місце поховання їхнього батька і ще декількох солдат, які, за свідченнями німецьких архівів, загинули у боях Другої світової війни та поховані на території Човно-Федорівської сільської ради. Юними дослідниками були зібрані спогади очевидців тих подій, опрацьовані документи та карти. У результаті пошукових дій місце поховання німецьких вояків було знайдене, потім останки 17 солдатів були перенесені на німецький цвинтар у Харкові.

До заповнення чистих сторінок історії Другої світової війни долучилися і юні пошуковці історико-краєзнавчого музею Кременчуцької спеціалізованої школи I-III ступенів № 7. Під час уроку мужності «Ніхто не забутий, ніщо не забуте», що проводився для учнів 3-5 класів та гостей – ветеранів Другої світової війни, діти дізналися про унікальну пошукову роботу авіаполку «Брест» у Біловезькій пущі, під час якої були підняті залишки бомбардувальника ДБ-3Ф з останками льотчика. З'ясувалося, що за документами це – мешканець Крюкова-на-Дніпрі, Вовк Карпо Платонович. Його літак був збитий 23 червня 1941 року і упав разом з пілотом у болото Івацевічського району Білорусії. Робота краєзнавців школи, спільна пошукова робота волонтерів Білорусі та України стала відома всьому Кременчуку завдяки репортажу міського телеканалу «Візит». Нині пошуковці разом із сином загиблого, Вовком Анатолієм Карповичем, випускником школи, чекають на почесне перепоховання воїна-кременчужанина, який загинув у перші дні війни. При музеї також працює група учнів – членів МАН. Так, за основу наукової роботи «Жінки на фронтах Другої світової війни» взято спогади медсестри Скирти В.О.,

яка пройшла від Дніпра до Рейну і врятувала сотні солдат. У доробку також висвітлені історія створення курсів медичних сестер у Кременчуці та доля цих героїчних жінок.

Музеї при закладах освіти співпрацюють з науковими установами, з місцевими краєзнавцями, державними музеями й архівами, громадськими та міжнародними організаціями. Тісна співпраця у пошукової групи військово-історичного музею «Подвиг і пам'ять» Зіньківської спеціалізованої школи I-III ступенів № 2 склалася з представником громадської організації «Меморіал» Чернявським А.В., який передав до музею речі радянських солдатів, що були перепоховані на території Зіньківського району.

Пошукова група музею історії школи при комунальному закладі «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів № 8 імені Панаса Мирного Полтавської міської ради Полтавської області» активно співпрацює з науковими співробітниками Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського. Результатом спільного дослідження, присвяченого вивченню екологічного стану струмків та малих річок місцевості Кобищани, де розташована школа, стало написання наукових статей до музейного збірника «Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток» (випуск 9).

Етнографічний музей Глобинської гімназії № 1 імені В.Є. Курченка підтримує зв'язки із закордонними колегами і меценатами, зокрема його частими гостями є волонтери Корпусу Миру зі США, які цікавляться історією України, та Карл Бек, директор Корпусу Миру в Україні.

Своєрідною базою для дослідницької та наукової роботи є історико-краєзнавчий музей «Історія Градизька: від заплав Дніпра до Кременчуцького водосховища» при Градизькій гімназії імені Героя України О. Білаша. На базі музею діє наукове товариство гімназистів МАН «Дослідники скарбів Дніпра» (керівник Черніков І.А.).

Відкриваються нові цікаві музеї. Основою експозиції музею Івана Андрійовича Зубковського при Миргородській загальноосвітній школі I-III ступенів № 9 імені І.А. Зубковського є матеріали про відомого земляка, засновника славнозвісного Миргородського курорту. Активісти музею тісно співпрацюють з народним музеєм курорту «Миргород», беруть участь у реалізації проектів, круглих столів та наукових конференціях, що стосуються життя і діяльності Зубковського; прибирають могили земляка та його доньки Катерини, ушановують його пам'ять біля пам'ятника на території курорту «Миргород». У музеї проводяться зустрічі з правнучкою І.А. Зубковського Тетяною Нечипоренко (м. Миколаїв) та дослідником життєдіяльності І.А. Зубковського Валерієм Шаповаловим. Колекції музею

використовуються для створення лепбуків, стендів, буклетів, виставок малюнків про життя та діяльність видатного земляка.

Цікавий підхід у створенні експозиції, багата музейна колекція, її інформативна насиченість – це особливості історико-краєзнавчого музею при Опорному закладі «Засульський лицей Засульської сільської ради Полтавської області». З моменту відкриття музею його вже відвідало більше тисячі екскурсантів. Екскурсії неодмінно доповнюються переглядом відеофрагментів, що дозволяє відвідувачеві глибше сприйняти розповідь, додає емоційності та образності оповіді.

Одним із пріоритетних напрямів діяльності музеїв закладів освіти є реалізація різних тематичних проектів, основна мета яких – пропаганда історико-культурної спадщини, формування національної свідомості, духовне єднання поколінь.

Роботу музею історії села «Берегиня» при Пологівському НВК Малоперещепинської сільської ради організовано через реалізацію власних соціальних проектів: «Доля з автографом війни», «Скарбниця людяності», створюється нова експозиція «У єдності поколінь». Пошуковими загонами зібрано багато матеріалів про історію свого села, долі його мешканців, календарні свята, традиції та звичаї рідного краю. Успішній реалізації проектів сприяє інтерактивний «Музей звичаїв», де діти та батьки, старожили і гості села можуть взяти участь в родинних святах, тематичних заходах, інсценізаціях та ін.

У ході реалізації проекту «Герої поруч», започаткованого музеєм історії школи при комунальному закладі «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів № 20 імені Бориса Серги Полтавської міської ради Полтавської області», козацьким роєм «Молодик» зібрано інформацію про батьків учнів – учасників ООС. У школі діє проект «Я пишу історію школи», який об'єднує чотири напрямки: «Мої батьки – випускники моєї школи», «Учитель – ветеран», «Зіркові випускники» та «Мій клас – частинка сучасної історії». У закладі працюють пошукові загони, які встановлюють достовірні факти із минулого життя школи з метою нерозривного життя поколінь. За результатами роботи над проектом зібраний матеріал укомплектовано у збірку «Я пишу історію школи».

Цілий рік загін «Промінь», що діє при музеї етнографії Миргородської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 9 імені І.А. Зубковського, працював над проектом «Словник музею етнографії «Жива історія Миргородщини». Також продовжується робота над довготривалим проектом «Історія одного експоната», у рамках якого проведена велика робота з дослідження кобзи – одного із цінних музейних предметів. Музей поповнився новим матеріалами і фактами: з'ясовано, кому належав музичний інструмент на початку ХХ століття, як

він потрапив до музею, зібрані відомості про талановиту миргородську родину бандуристів Кобилянських. Неабиякої популярності у школі набув музейний проект «Модний салон для старої ляльки» («Одягаємо стару ляльку у національний костюм»).

У своїй діяльності музеї використовують різні форми роботи: майстер-класи, інсценізовані та інтерактивні екскурсії у музеї, день відкритих дверей, тиждень музею, інтегровані уроки, квести. Керівниками музеїв вивчаються і реалізуються у безпосередній діяльності елементи музейної педагогіки.

Активом літературного музею Панаса Мирного при Миргородській загальноосвітній школі I-III ступенів № 1 імені Панаса Мирного у рамках тижня історії школи проводиться квест «Що ми знаємо про Панаса Мирного»: завдання кожної локації допомагає учням пізнати цікаві моменти життєвого шляху славного земляка. Також музейним активом ініційовано проведення різних заходів, спрямованих на популяризацію творчості письменника: інсценізація казки «Морозенко» для учнів 5 класів; для учнів старших класів – літературне лото, засідання круглого столу «Літературні стежини Панаса Мирного», читацька конференція, присвячена вивченню історичної основи роману «Хіба ревуть воли, як ясла повні», конкурс на кращого читача поезій Панаса Мирного. До Дня козацтва у музеї проводиться виховний захід «Військова сторінка у житті родини Панаса Мирного», присвячена участі рідних письменника у російсько-турецькій війні 1877-1878 рр. та у Першій світовій війні.

Музеї активно застосовують інтерактивні технології: створюються віртуальні екскурсії, традиційні екскурсії доповнюються відео- та аудіофрагментами. Фонди музеїв переводяться у цифровий, електронний формат, як от у історико-краєзнавчому музеї при опорному закладі «Покровська загальноосвітня школа I-III ступенів Решетилівської районної ради». У музеї українських старожитностей при Малообакайській загальноосвітній школі I-III ступенів Решетилівської районної ради допитливий екскурсант може знайти QR-коди та за допомогою них отримати більш детальну інформацію про ті чи інші експонати, а також переглянути відеоекскурсію та презентацію музею.

Матеріали та документи музеїв широко використовуються для написання статей, книг, посібників, методичних рекомендацій, як, наприклад, гасла і статті про заклади освіти та персоналії, підготовлені до шостого тому «Освіта і наука» енциклопедії «ПОЛТАВІКА – Полтавська Енциклопедія». Матеріали музею історії школи при Великобудичанській загальноосвітній школі I-III ступенів Диканської районної ради стали основою для створення у 2016 р. книги «Великобудичанська школа: історія, сучасність» (автори Я.М. Городницька, С.В. Калашнік,

видавництво «Дивосвіт»). Цікаві та самобутні шкільні музеї, присвячені видатним землякам, постійно розвиваються та оновлюються.

Завдяки участі у проекті «Літературно-краєзнавчі маршрути «Земляки», ініціатором якого виступив Полтавський осередок Національної спілки письменників України, музей письменників-земляків Григорія та Григора Тютюнників при Шилівській загальноосвітній школі I-III ступенів Зіньківської районної ради отримав друге життя. У 2016 р. за підтримки меценатів та Асоціації агентств місцевої демократії ALDA, Центру культурного менеджменту в рамках програми CHOICE «Культурна спадщина і сучасність» проведено реекспозицію й ремонт приміщення музею земляків. Музейною радою під керівництвом Вербич З.А. розроблено пішохідний маршрут «Шилівка: вічна загадка любові» та нові екскурсії для дітей і для дорослих. Матеріали музею були використані у роботі творчої лабораторії вчителів початкових класів та вчителів української мови і літератури району для розробки методичного посібника «Інноваційна діяльність учителя під час вивчення творчості Григора Тютюнника за шкільною програмою».

Музей «Світлиця Раїси Панасівни Кириченко» при Землянківській загальноосвітній школі I-III ступенів імені Р.П. Кириченко Глобинської районної ради є потужним центром вивчення життя і творчості славної краянки, Героя України, народної артистки України. У 2017 р. туристсько-краєзнавчий маршрут «Стежинами Раїсиних пісень», створений активом музею, затверджено наказом відділу освіти, сім'ї та молоді Глобинської РДА і переведено в статус районного маршруту (куратор В.В. Срібна). Це дало початок створенню творчого об'єднання учнів-краєзнавців району, які підготували новий туристсько-краєзнавчий маршрут «Славетні імена Глобинщини», до якого входять: погруддя Р.П. Кириченко в с. Землянки, шкільний музей-світлиця, садиба-музей Козачки в с. Корещина, Корещинська церква Покрови Пресвятої Богородиці, побудована на кошти Кириченків, могила-пам'ятник Кириченків в с. Корещина, музей М.В. Лисенка у с. Гриньки, музей Олександра Білаша у Градизькій гімназії імені Героя України О. Білаша.

Значна робота із залучення учнівської молоді до збереження історичної, культурної спадщини проводиться у музеях при закладах професійної (професійно-технічної) освіти та закладах інтернатного типу: зразковому військово-історичному музеї при Полтавському вищому міжрегіональному професійному училищі, військово-історичному музеї при Міжрегіональному центрі професійної перепідготовки звільнених у запас військовослужбовців м. Хорол, художньому музеї при Решетилівському художньому професійному ліцеї, музеї історії школи Полтавської спеціалізованої школи-інтернату № 2 I-III ступенів «Центр

освіти та соціально-педагогічної підтримки» імені Софії Русової Полтавської обласної ради, історико-краєзнавчому музеї Гадяцького обласного наукового ліцею-інтернату II-III ступенів імені Є.П. Кочергіна Полтавської обласної ради.

Отже, обсяг статті не дає змоги представити діяльність усіх музеїв при закладах освіти області, адже їх багато. У діяльності музеїв спостерігаються й недоліки: деяким музеям бракує чіткості в структурі експозиційних розділів, веденні музейної документації, трапляються випадки неправильного експонування оригінальних матеріалів. Недостатньо уваги приділяється матеріальному забезпеченню музеїв. Однак не викликає сумніву вагома роль музеїв при закладах освіти у формуванні в учнівської молоді громадянського світогляду, вихованні любові до праці, рідної землі, мови, культури, моралі, поваги до людей праці, захисників Батьківщини, вивченні та пропаганді пам'яток історії, культури і природи рідного краю.

Джерела і література:

1. Гайда Л.А. Музей при навчальному закладі / Л.А. Гайда. – К. : Шкільний світ, 2009. – 128 с.
2. Ярошенко Ю.О. Реалізація принципів музейної педагогіки у музеях при закладах освіти Полтавщини / Ю.О. Ярошенко // «Полтавщина – земля моя свята». Збірник кращих наукових статей III обласної науково-практичної краєзнавчої конференції учнівської молоді. – Полтава : ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2012. – С. 24–29.
3. Копилець Є.В. Музейництво у навчальних закладах Полтавщини: здобутки, проблеми, перспективи / Є.В. Копилець, Ю.О. Ярошенко // Музеї Бердичівського краю: історія та сучасність. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції (Бердичів, 15-16 листопада 2016 р.). Науковий збірник «Велика Волинь». – Вип. 54 / упоряд. П.С. Скавронський. – Бердичів : ФОП Мельник М.В., 2016. – С. 110–119.
4. Ярошенко Ю.О. Музеї при навчальних закладах Полтавщини – осередки національно-патріотичного виховання / Ю.О. Ярошенко // Фізичне виховання, спорт і туристсько-краєзнавча робота в закладах освіти : збірник наукових праць : додаток до Гуманітарного вісника ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я. М., 2016. – С. 124–128.
5. Ярошенко Ю.А. Реализация подходов музейной педагогики в музеях при учебных заведениях Полтавской области / Ю.А. Ярошенко // Материалы Межрегиональной научно-практической конференции «Школьный музей в образовательной среде: инновации, формы и методы работы». – Н. Новгород : Гладкова О.В., 2015. – С. 236–238.
6. Серебряй В. Шкільні музеї / В. Серебряй // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2015. – № 10. – С. 3.